

УДК 378.091.33:[81'243+82(100)]

Тетяна Коноваленко

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

А Стаття присвячена проблемі формування світогляду вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури. Аналізуються основні компоненти світогляду майбутнього вчителя. Пропонуються можливі шляхи формування цих компонентів під час фахової підготовки, спрямованої на розвиток цілісної структури особистості вчителя.

Ключові слова: фахова підготовка, світогляд, учитель іноземної мови та зарубіжної літератури, майбутній учитель, компоненти світогляду.

Татьяна Коноваленко. Формирование мировоззрения учителя иностранного языка и зарубежной литературы.

А Статья посвящена проблеме формирования мировоззрения учителя иностранного языка и зарубежной литературы. Анализируются основные компоненты мировоззрения будущего учителя. Предлагаются возможные пути формирования этих компонентов во время профессиональной подготовки, направленной на развитие целостной структуры личности учителя.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, мировоззрение, учитель иностранного языка и зарубежной литературы, будущий учитель, компоненты мировоззрения.

Tetiana Konovalenko. Formation of Foreign Language and Foreign Literature Teacher's Worldview.

S The article is devoted to the problem of formation of the worldview of a foreign language and foreign literature teacher. The main components of the future teacher's worldview are under the analysis. The possible ways of these components formation are suggested during the training, aimed at the development of a coherent structure of the teacher's personality.

Key words: professional training, worldview, foreign language and foreign literature teacher, the future teacher, the components of worldview.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасне суспільство розвивається швидкими темпами і тяжіє до отримання максимального результату за найкоротший час. Це стосується й сфери вищої освіти. Підготовка високоосвіченого фахівця здійснюється в нашій країні не менше, ніж чотири роки. Проте ці роки мають настільки ретельно підготувати його до майбутньої професійної діяльності, щоб він міг протягом усього свого життя якісно виконувати професійні функції. Особливо це стосується професії вчителя.

У професійному плані ідеально підготувати фахівця неможливо, адже кожен день нашого стрімкого життя диктує все нові й нові правила; проте не можливо дати вчителю такі знання, вміння й навички, які б були актуальними все його життя. Відповідно, у його підготовку треба закласти готовність до подальшої самоосвіти і самовдосконалення, тобто так сформувати його світогляд, щоб він був готовий скористатися опанованим арсеналом професійно значущих умінь і якостей, гнучко використовувати їх у мінливих шкільних умовах і створювати власний навчально-методичний і науково-дослідницький банк ідей. На жаль, переважна більшість учителів-початківців не відчувають себе

достатньо впевненими під час здійснення їхньої професійної діяльності і не в змозі створити умови для занурення учнів у світ іншої мови та ще й дозволити реалізуватися їхній вторинній соціалізації, а також відкрити для них надзвичайний світ зарубіжної літератури, розвинути їхні естетичні смаки та ціннісні орієнтації.

Отже, у процесі підготовки вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури, крім здобуття комплексу професійно необхідних знань, умінь і навичок, важливим завданням є формування його світогляду. Ця проблема вимагає цілеспрямованого і послідовного підходу.

Аналіз останніх джерел і публікацій, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми. Вказана проблема не є новою, її торкались вітчизняні і зарубіжні вчені ще в середині минулого сторіччя. Проте розглядалась вона переважно стосовно постаті вчителя загалом або ж досліджувались тільки окремі компоненти світогляду фахівця.

Так, питанню формування світогляду майбутнього вчителя загалом присвятили свої дослідження К. Дмитрієва, І. Ісаєв, О. Леонт'єв, В. Сластьонін та ін., проте подібних робіт насправді зовсім небагато. Увага зосереджувалась переважно на питаннях формування світогляду школярів у навчальній

і громадській діяльності (М. Алексеєв, Т. Железно-ва, А. Жохова, В. Жукова, Б. Лихачов, Е. Монозон, Р. Рогова, М. Огурцов, Р. Правдик, С. Рибін, Г. Школьник та ін.).

Відправною точкою у вирішенні вказаної проблеми ґрунтовно розроблена філософсько-методологічна основа формування світогляду, яку представили Р. Арцишевський, М. Ашманіс, О. Касьян, Т. Ойзерман, О. Спіркін, І. Сисоєнко, В. Шинкарук та ін. Свій вклад у соціологічне тлумачення поняття світогляду вклали Т. Авксентьев, Б. Бабак, В. Василенко, Л. Дениско, П. Ландесман, О. Сметаніна, П. Федосеева, які розкрили вплив соціальних факторів на становлення світогляду. Не залишилась ця категорія і поза увагою психологів, які досліджували категорії світогляду, методи його формування тощо. Займались цією проблемою Л. Божович, Б. Додонов, Р. Залеський, О. Ковальов, І. Краснобаєв, Н. Менчинська, Т. Мухіна, Т. Тамбовцева, Б. Теплов та ін.

Таким чином, науковцями різних галузей була з'ясована суть поняття «світогляд», фактори, що впливають на його становлення, категорії, історичні типи, функції тощо. Поява великої кількості визначень цього поняття була зумовлена тим, що у кожній галузі до уваги брались різні його якості, різні фактори впливу, специфічний кут зору.

У нашому дослідженні до уваги береться той факт, що світогляд формується в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. За тлумаченням К. Дмитрієвої, розглядаємо поняття «професійно-педагогічний світогляд» як динамічну «систему поглядів, переконань, цінностей та ідеалів вчителя, що ґрунтуються на філософських, психолого-педагогічних, економічних, правових наукових знаннях, що визначають спрямованість його професійної діяльності і знаходять своє вираження в самостійній особистісній позиції» [1, с. 7]. Автор розглядала специфіку формування світогляду безвідносно до спеціальності або напряму підготовки. Саме тому вона виділила тільки компоненти педагогічної дійсності, а саме: філософію освіти, педагогічну культуру, педагогічну свідомість і самоусвідомлення, педагогічне мислення і професійний педагогічний світогляд. Отже, і розглядався світогляд учителя тільки у вказаній системі. У складі професійно-педагогічного світогляду студентів були виділені когнітивний, емоційно-ціннісний і дійово-практичний компоненти, що формуються протягом трьох етапів: орієнтації, присвоєння і перетворення.

Загалом, відокремлені компоненти майже збігаються зі структурою світогляду, яку запропонували В. Сластьонін, І. Ісаєв, Є. Шиянов [2, с. 72]. Відрізняється лише назва «інтелектуального» компонента, який у К. Дмитрієвої отримав назву когнітивного.

Набули розвитку й окремі аспекти підготовки майбутніх учителів, пов'язані з розвитком їхнього світогляду. Такими є дослідження формування педагогічного мислення і педагогічної свідомості майбутнього вчителя, здійснювані О. Цокур, які

являють собою фундаментальну роботу, що торкається питання формування світогляду майбутнього педагога. Подібні дослідження дозволили науково обґрунтувати цілісну систему якісної професійної підготовки вчителя.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Подальшої деталізації вимагає розроблення основ професійної підготовки різних напрямів і спеціальностей з урахуванням їхньої вузької специфіки. Існує велика кількість досліджень світогляду у межах філософських, педагогічних, психологічних і соціологічних наук. Також багато досліджень присвячено окремим проблемам у підготовці вчителя іноземної мови і вчителя зарубіжної літератури. Недослідженим залишається питання формування світогляду вчителя, який зможе забезпечити якісне викладання як іноземної мови, так і зарубіжної літератури. Окремої уваги потребує питання з'ясування його структури та ефективних шляхів до формування світогляду загалом та окремих його компонентів зокрема.

Важливим завданням нашої статті є з'ясування специфіки суті світогляду вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури, його структури і конкретної ефективної методики його формування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На нашу думку, підготовка вчителя-словесника має набути окремої уваги щодо вузько філологічного спрямування. Світогляд учителя іноземної мови та зарубіжної літератури має оформитися в цілісну систему поглядів, переконань, цінностей та ідеалів, що знайдуть своє втілення в подальшому його професійному вдосконаленні та матимуть позитивний вплив на формування світогляду його майбутніх учнів.

Щодо структури світогляду такого вчителя будемо дотримуватись поглядів К. Дмитрієвої [1, с. 7], В. Сластьоніна, І. Ісаєва, Є. Шиянова [2, с. 72] і розглядатимемо його як комплекс когнітивного, емоційно-ціннісного та практичного компонентів. На нашу думку, вони являють три сторони діяльності вчителя, тобто його власний багаж знань, емоційно-вольову організацію та вміння і навички в структурі викладацької діяльності.

Вкажемо, що формування світогляду студента відбувається у вищому закладі освіти під час участі його у виховній роботі та здійснення навчальної діяльності. Так, значний вплив на усі три компоненти світогляду справляє участь студента у виховних заходах. Найбільше значення мають заходи, що стосуються збагачення внутрішнього світу студентів, такі як театралізовані постановки, участь у концертах, підготовка літературних вечорів або віталень, організація і проведення різноманітних вікторин, конкурсів, опитувань тощо. Подібний підхід до формування світогляду майбутнього вчителя дозволяє здійснювати це у невимушеній святковій обстановці. Крім збагачення соціокультурної й філологічної компетенцій, формуються його естетичні смаки.

Особливого значення у формуванні світогляду є різні види занять із дисциплін професійного циклу. Це й теоретичні, й практичні дисципліни. Зазначимо, що будь-який вид заняття – лекція, практичне чи індивідуальне заняття, самостійна робота – за умови правильної розстановки акцентів містять значний потенціал для формування світогляду.

Пропонуємо надати всім видам занять чіткої спрямованості на створення умов для вироблення в студентів поглядів, переконань, цінностей та ідеалів. Корисними для цього є лекції-проблематизації, що дозволяють викладачеві так організувати сприйняття матеріалу, щоб студенти мали нагоду не просто пасивно сприймати інформацію, а брати активну участь в аналізі тих чи інших фактів, критично ставитись до різних поглядів, формулювати висновки тощо.

Практичні заняття в межах лекційних курсів дозволяють продовжити полеміку щодо найгостріших питань. Уміло організовані дискусії зазвичай допомагають створити міцнішу базу знань із теми, аніж сухий виклад завченого матеріалу.

Практичні дисципліни, особливо з основної іноземної мови, тематично оформлені навколо гострих проблем сучасного суспільства і дозволяють впливати на різні сторони світогляду студентів. Так, згідно з чинною програмою, студенти п'ятого курсу працюють у межах тем, пов'язаних з об'єктивними і суб'єктивними явищами та процесами в суспільстві, таких як еміграція, взаємовплив різних культур, субкультури, релігійне розмаїття, світ науки, новітні інформаційні технології, а також різні аспекти вчительської професії. Вже у самій програмі назви загальних тем і підтем сформульовано так, щоб спонукати студентів до розвитку критичного мислення.

Крім заготовленого викладачем матеріалу, студентам пропонується здійснити власну пошукову діяльність і відібрати релевантну інформацію. Майбутні вчителі готують презентації, пишуть есе, беруть участь у рольових і ділових іграх, драматизують уявні ситуації. Наприклад, у межах вивчення тем із взаємного переплетення культур, національних стереотипів студенти ознайомлювались із тематичним блоком інформації, обмінювались повідомленнями з теми, готували доповіді про вироблені в людському суспільстві стереотипи та їхню справедливість або помилковість. Потім студентам пропонувалось уявити себе представником якоїсь іншої національності та розповісти про себе з урахуванням помилкових і справедливих тверджень. Потім пропонувалось працювати в парах, де вони уявляли себе представниками різних культур і національностей, які опинилися в іншій країні. Вони обговорювали стан культурного та інших видів шоку та інші проблеми. Подібний підхід

до проведення заняття з основної іноземної мови сприяв виробленню світогляду та значному його розширенню.

Практичні заняття з методики викладання іноземної мови, зарубіжної літератури дозволяють студентам спробувати свої сили у вчителюванні, виявити слабкі та сильні сторони, проаналізувати власні методичні помилки, доопрацювати програми в системі знань і вмінь. Але мікророботування також можна використовувати на заняттях з основної іноземної мови або семінарських заняттях із зарубіжної літератури, що сприятиме опануванню знаннями через їхнє практичне застосування в умовах квазіпрофесійної діяльності. Продовжити формування світогляду через практичну діяльність допоможе також проходження практики в школі. Проте умови вже будуть реальні професійні і, відповідно, рівень відповідальності за вплив на реальних учнів буде значно вищим. Головне, щоб студент був здатним до самоаналізу та самокритики і дійшов правильних висновків щодо корекції власної професійної підготовки.

Важливою умовою, що має позитивно вплинути на формування світогляду, є участь у науковій діяльності, що представлена виконанням індивідуального науково-дослідного завдання, курсових робіт, бакалаврської і дипломної робіт. Науково-дослідницька робота студента сприяє подальшому виробленню професійно-ціннісних поглядів і переконань. Важливо, щоб студент дійсно сприймав себе як науковця і не ставився до виконуваної роботи формально. Викладач має спрямувати його мислення у потрібному напрямку, можливо підказати раціональні шляхи вирішення тієї чи іншої роботи, але ставитись із повагою до дослідницьких позицій студента і заохочувати його до наукового пошуку.

Висновки та результати дослідження. Навчально-виховний процес у педагогічному виші має широкий можливості щодо формування світогляду вчителя іноземної мови й зарубіжної літератури. Головне, щоб цей процес мав чіткий цілеспрямований характер, логічну побудову, дозволяв студентам відчувати себе повноправними учасниками своєї професійної підготовки.

Проблема є малодослідженою, тому *перспективу подальших досліджень* убачаємо в детальному розробленні окремих спецкурсів, спрямованих на розвиток світогляду майбутнього вчителя іноземної мови й зарубіжної літератури, а також у дослідженні потенціалу фахових дисциплін.

Література

1. Дмитриева Е. В. Формирование профессионального педагогического мировоззрения будущего учителя: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования» / Екатерина Владимировна Дмитриева; Астраханский гос. ун-т. – Астрахань, 2003. – 20 с.
2. Сластенин В. А. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.